

Morituri te salutant

Vendula Kreplová (1. místo ve II. kategorii)

Prolog

Ráno se pozvolna snášelo na zachmuřenou krajinu, jíž vévodily širé pláně, na kterých se choulilo pouze několik napůl zmrzlých stromů s dávno opadanými listy. Na zemi ležela jinovatka a ve vzduchu se snášela mlha, kvůli které nebylo vidět na víc než půl metru. Těžké, našedlé mraky visící nízko nad obzorem napovídaly, že již brzy se dny zkrátí a vládnout nad přírodou začne zima se svým ledovým žezlem melancholie, na trůnu z ledu a špičatých rampouchů, které svými hroty byly schopné probodnout jak srdce lidí, tak i jejich naději.

Kdyby ptáci již neodlétli do teplejších končin, určitě by nyní se svou přirozenou zvědavostí pozorovali zástup lidí, unaveným tempem táhnoucích se kamsi na sever, za cílem, který jim stále zůstával utajen. Zdejší krajina ale budila dojem, že v ní nezůstalo nic živého. Žádné zvíře, strom či květina. I oni lidé působili téměř jak přízraky noci. Jejich tváře byly pobledlé, oděvy až na výjimky šedé a na některých místech potřhané. To všechno ale neznamenalo nic. Kdyby se jim někdo podíval do očí, vyděsila by ho prázdnota, jaká se v nich zračila. Až by se člověk pak odtrhl pohledem, musel by myslet na všechny ty věci, které ho jakýmsi temným způsobem fascinují a děsí zároveň. Slzy. Kytice uvadlých růží pohozená před domem. Shovívavý úsměv ostatních, pronesený zároveň s rádoby chlácholivou větičkou: „Nic se nejl tak horké, jak se uvaří.“ A hlavně utrpení, vyslovené maximálně v hře na starý klavír. Mozart, Bach, Beethoven. Děti skáčou do rytmu, vlasy rozevláté všude okolo. Dospělí se usmívají. „Děti.“ A nikdo z nich neví, kdy a proč umírá nebe spolu s nimi.

Part(e) první

„Ingrid!“

Dívka se ohlédne a ustrne v pohybu. Vyvalí oči, bez obav, že by mohla vypadat hloupě. Vždyť zde na tom nezáleží.

Oddychne si a posmutní zároveň, když zjistí, že oslovení nepatřilo jí, ale malé holčičce skákající do náruče své matce. Ingrid ji pozoruje. Je zvláštní potkat někoho, kdo vám připomíná sebe samého. Holčiččiny modré oči se zavrou, když ji matka přitiskne roztřeseně k srdci. Ingrid zvolní krok a přejede si zkřehlým konečkem prstu pod očima. Cítí, jak se jí pod víčky hemží vrásky. Příliš ji to nepřekvapuje. Za poslední týdny zestárli všichni.

Holčička nejspíš spí. Ingrid se loudá s rukama v kapsách a pozoruje ono dítě, které si troufalo jmenovat se stejně. Taková nestoudnost!

Matka holčičky zachytí její pohled. Zvedne hlavu. Modré a hnědé oči se setkají v němém souboji. Ingrid po chvíli odvrátí zrak. Přesto nemá pocit, že by prohrála. Kdo by také toužil hrát si na vítěze?

Vytáhne ruce z kapes a dýchne na ně ve snaze je zahřát. Od úst jí stoupají obláčky páry. Pozoruje popraskanou kůži, na některých místech až do krve rozedranou. V tichém gestu zoufalství si je na okamžik přitiskne k očím. Chladí.

Máš krásné ruce, říkával Inge. A kůži jako okvětní plátky růží, dodává její bývalá nejlepší kamarádka Monika s úsměvem. Kde jsou ty časy? Monika byla nedávno zplynována v Dachau. Opravdu? Nejspíš v Dachau.

Ingrid je zmatená. Dny, týdny i měsíce jí splývají dohromady, do jednoho obrovského chumlu. Možná je to teprve pár hodin, co vyšli. Těžko říct. Stejně tak by to mohlo být několik dní. Zde je nemožné to poznat. Ingrid sice zpočátku počítala výstřely, ale nakonec to vzdala. Každou hodinu dva až tři výstřely. Němci vždy zastřelí ty, co jdou mezi posledními nebo již ztratí síly a klesnou bezmocní jako novorozeňata. Možná si chtějí ušetřit práci, než je zabijí všechny.

Zdálky se ozývá jejich bujarý hovor. Trhá jí sluch, nejraději by si přikryla uši rukou, ale ví, že by to bylo bláhové. Jak jen můžou být tak veselí a bezstarostní? Pohlédne na ně přes rameno, ale nevidí nic. Jsou jako přízraky, rozplizlé v mlze, bratři duchů, pošetilí a směšní v celé své samolibé hrůze.

Ingrid nepochybuje o tom, že zemře. Je to jediná věc, kterou si je opravdu jistá. Neví kdy, kde, ale neptá se. Otázky jsou zakázané. Víra v život taky. Ingrid nenachází odvahu se zeptat. Stejně by jí neodpověděli. Lidé zde nemluví. A kdyby náhodou mluvili, tak jen pohledy. Téměř všechno již bylo vyřčeno, ale Ingrid přesto tápe.

Je to skoro směšné. Vždy si byla jistá sama sebou a nyní se mnohem víc než Ingrid, té sebevědomé dívce, která chtěla být lékařkou, podobá Ingemu.

Inge byl v minulosti její německý spolužák s polským dědečkem. Nyní se označuje zcela jistě za právoplatného Árijce. Ingrid se pousměje. Vzpomíná na Ingeho nesmělé úsměvy, pohledy a milostná psaníčka. Nevadilo mu, že je Židovka.

Z náhlého popudu se otáčí. Její pohled se střetává s očima holčičky. Je očividně rozespálá, mžourá. Jak moc se v tuto jedinečnou chvíli podobá obyčejnému, bezstarostnému dítěti, jakým byla i Ingrid. Zlaté roky v okouzující Varšavě; 1926 až 1933. Maminčiny pohádky, hrnek horké čokolády. Růže na zahrádce.

Představuje si Ingeho nyní. Vidí ho stát mezi několika urostlými plavovlasými hochy, pihovatý nos pokrčený a modré oči těž. Nejspíš má na sobě nepříliš dobře ušitou uniformu

svazu mládeže. A pak zničehonic vymrští stejně jako ostatní ruku se slovy: „Ať dlouho žije Führer! Heil Hitler!“

Vzpomene si vůbec ještě někdy na svou židovskou spolužačku a první lásku s německým jménem? Nebo zapomněl na to, že ji kdy znal, že znal vůbec někoho ještě před rokem 1938? Kdepak jste, sladké pohádky dětství?

Někdo jí poklepe na rameno. Ingrid se bez dechu otáčí. Na okamžik se jí zdá, že vidí Ingeho. Ale to je jen ta holčička. Druhá Ingrid, mladší a stále ještě věřící, zato ale připravená o možnost krásného dětství.

„Tohle vám upadlo,“ šeptá v *jidiš* a podává jí šedivý šátek. Ingrid ho smutně pozoruje, ani ho neviděla padat. Nejspíš se snesl pomalu dolů, stejně jako šedivý křehký motýl, jehož se dotýkaly zvědavé prstíky dětí. Jak by mohly vědět, že mu tím ubližují? Ingrid si ho přehodí okolo ramen a z náhlé pohnutky ji pohladí po hlavičce. „Děkuji,“ říká a obrací se. Možná se ještě dočká východu slunce.

Part(e) druhé

Když byla mladší, bála se klaunů. Děsily ji namalované obličejy, obrovské rudé bambule barvy krve místo nosů a široké úsměvy s vyceněnými zuby, zažloutlými a naprosto se nehodícími k tomuto obrazu.

Později se její strach přesunul do úplně jiné roviny. Klauni vymizeli tak, jako vždy odchází babí léto a začíná zima. Přesto by ji nikdo nedostal do cirkusu. Vyhýbala se jim na míle, děsil ji zvuk potlesku a lidského smíchu.

A nyní? Nyní se slabě usmívá při představě své tehdejší naivity. Se studem v pobledlých propadlých tvářích vzpomíná na to, jak se probouzela zpocená, s němými výkřiky na rtech a hrůzou v očích. Nespočítala by, kolikrát toužila po hřejivém objetí své matky, ale na to, aby se vyplížila z hřejivé a úhledně ustlané postele nikdy nenašla odvahu.

Pak začala chodit do školy. Navštěvovala měšťanku, kde se děsila pro změnu úsměvů učitelek, předcházejících ničím neskrývaným slůvkům opovržení. Říkaly – co to jen říkaly? Že z ní nikdy nic nebude. Že je hloupá a přebytečná. Možná právě tenkrát začala nenávidět lidi se vším všudy. Jejich úskoky, lži, povytažená obočí a tiše šeptaná slůvka: „To je ta divná. No, však víte, ta, kterou vychovává pouze matka.“

Přemýšlí nad tím, kdy se vlastně ze strachu stala jakási posedlost. Už vůbec nevycházela ven, když nemusela, obchody si nechala vyřizovat floutkem z druhého patra. Věděla, že jí kradl peníze: když si přepočítala ceny nakoupených potravin, vždy jí vycházelo

méně. Chvíli se durdila a pak papír a tužku zahodila na podlahu s rezignovaným povzdechem. Bude muset napsat matce o další peníze.

Matka. Sebevědomá žena napovrch. Ve skutečnosti byla někým jiným, ničím více než chodícím přízrakem s maskou na tváři, kterou nikdy neodkládala. Zhroutila se poté, co její manžel zahynul během přestřelky. Nemohla vydržet hanbu, jaká se na ni snesla po jeho smrti. Mezi dotěrnými, zvědavými sousedkami se špitálo, že ho přistihla s milenkou a zabila v nebezpečném opojení vzteku.

Kecy, kecy. Nesmysly a drby. Matka by tohle neudělala. Milovala svého manžela. Slzy jí pro něj tekly, ještě když s kufrem v jedné ruce a sotva dvouletým dítětem v druhé vycházela ze starého luxusního bytu a klíč schovávala pod rohožku pro novou nájemnici.

Přestěhovaly se do malého městečka, kde, jak se říká, i lišky chodily dávat dobrou noc. Matka těžce pracovala, aby je obě uživila. Možná právě proto si na ni nikdy nenašla čas.

Čas? Co je to čas? Ptala se, zatímco kráčela unaveně s rukou v bok, za lidmi napůl mrtvými, zesláblými a v devadesáti devíti případech ze sta i nemocnými. Čas, který zbývá do začátku zimy? Čas, než dojdou tam, kam jdou? Čas, než zeslábne natolik, že už nebude moci vládnout svým vlastním nohám?

Mohl by tu někdo vědět, co je čas vlastně zač? Ptala se sama sebe a hleděla na shrbené, unavené postavy. Podobali se jeden druhému. Proč vlastně má každý člověk jiný obličej, když jsou ve skutečnosti úplně stejní? Říkala si a úplně zapoměla na svou předchozí otázku.

Mami.

Zpomalila v kroku. Přísahala by, že zaslechla ve vzduchu tiché zašeptání. Ale od koho? Od ženy s dítětem v náručí? Od dívky s melancholickým pohledem? Od kdysi jistě statného mladíka s oholenou hlavou?

A zase. Víc hlas větru než člověka.

Mami.

Ne, nezdá se jí to. Jistě ne, přece není blázen. Pohlédla do obličeje muže, který se ploužil těsně před ní. Tvář, která již leccos zažila, oči, jež viděly hrůzy, o kterých se jí ani v těch nejhorších snech nikdy nezdálo. Otrhaný šat. Pokleslý koutek úst.

Ne, ten ne. Pomyslela si. Pak ale ten hlas uslyšela znovu.

Mami.

Hlas tiše chlácholivý a zároveň svůdný. Hlas, jakým matka utěšuje dítě a zároveň mu spílá. Hlas, hodící se do temného koutku kavárny, kde na stole hoří svíce a ve vzduchu je cítit podmanivá vůně. Hlas strachu.

A zase. Tentokrát se již tak neostýchal. Jasně ho slyšela, jako kdyby jí ten neznámý někdo šeptal do uší. Pohlédla na onoho starého muže. Jak jen může ho neslyšet? Chtělo se jí křičet. Je snad hluchý, slepý či šílený?

Mami, pomoz mi.

„Co chceš?“ uniklo jí od rtů chraptivě. Muž ji uslyšel, zastavil se a s otázkou jasně vepsanou ve tváři se na ni podíval.

„Madame, jste v pořádku?“ francouzský přízvuk. Uhlazené způsoby naznačovaly, že zažil lepší časy. Možná podnikatel nebo majitel nějaké čajovny v centru Paříže. Dokázala si ho představit v obleku s kravatou na krku a diplomatickým úsměvem. Vstupte, lepší čaje nikde v celé širé Francii nenajdete. Pookřejete po nich, zahřejí vaše srdce a vyprázdní kapsu.

Neodpověděla. Zastavila se, nereagovala na jeho dotazy a strnule zírala přes sebe. Muž po chvíli vzdal své pokusy s ní komunikovat a jen na ni s podivně pokřiveným soucitem hleděl. Nejspíš se pomátla na rozumu. Měl příbuzného v blázinci, vysloužilého vojáka a při těch nečetných příležitostech, kdy ho navštívil, měl pokaždé v očích s popraskanými žilkami od nedostatku spánku stejně rezignovaný a prázdný pohled. Mohl se jen snažit hádat, co se právě odehrává v její mysli. Jestli je rozbouřená jako hladina moře při přílivu, či naopak klidná a podobná úzké říčce, tekoucí rovně, která nemusí překonávat žádné překážky.

„Madame, pojďte,“ uchopil ji za loket a více ji táhl, nežli vedl, dopředu. Uslyšel hlučný rozhovor německých vojáků a věděl, že pokud se rychle nevzdálí z jejich blízkosti, dají jim velice rádi okusit příchut' výstřelu z pažby svých pušek.

Byl starý, ale nechtěl umřít. Hleděl na onu ženu, když šli. Mladá, ne víc než třicet let. Úzké rty, malý nos. Modrošedé oči. Někoho mu až bolestně připomínala. Možná sladkou vzpomínku na mládí již dávno ztracenou v propadlišti času. Byl kdysi malířem a ona by klidně mohla být jeho ztracenou múzou.

Mraky na obloze se mírně protrhaly a celou krajinu prozářily nesmělé sluneční paprsky. Slunce bylo unavené, nadcházel čas, kdy bude více spát nežli svítit, ale ještě nyní našlo dostatek síly, aby vyčerpaným poutníkům svítilo na jejich cestu osudem vstříc něčemu neznámému, navzdory všemu jeho úsilí stále zahalenému ve tmě.

Uklouzla jí noha na lehce namrzlé půdě a svezla by se na ni, nebýt jeho paží, jež ji zachytily a pomohly jí udržet rovnováhu. Stále ji držel za loket a co nejrychleji postupoval vpřed. Dnes nebyl dle jeho mínění ten pravý den na smrt.

Vztyčila hlavu a zadívala se přímo do slunce. Nedbala světla, jež jí rozžíralo oči, a pátravě hleděla na ten zářivý kotouč, visící vysoko nad všemi lidmi na této planetě. Slunce mohlo být laskavé, stejně jako smrtící. Tázala se sama sebe, jaké bude dnes, a odpověď se

marně snažila vyčíst z jeho zlatých očí, skrytých za paprsky, kterými jim ohřívalo krev, líně proudící v žilách. Tep se jí zrychlil, když si uvědomila krásu toho všeho. Oni jsou tu, protože slunce již odnepaměti visí takto na obloze a trpělivým zrakem hledí dolů. Možná tu bude až do skonání věků, bude takto vzhlížet na lidi, na své ubohé poddané a jen podle jeho přání budou trpět, nebo se radovat. Roztáhla ztuhlé rty do širokého úsměvu. Tenhle objev byl tím nejlepším za její dosavadní život.

Cítila ruku na svém lokti, ale nevnímala ji. To se jí dotýká slunce, říká jí, že si ji vybralo pro ušlechtlejší účely než bdít na zemi plné opovržení a nenávisti. Říká jí, že je vyvolená k úkonům daleko přesahujícím vše, co si kdokoliv živý – i mrtvý, pohřbený – dokáže představit.

„Vidíte ho?“ zašeptala v okouzlení. Muž se na ni podíval a pocítil úlevu smíšenou s obavami. Promluvila, ale výraz v jejích očích byl stále výrazem bláznů. Nebo výrazem trpícího člověka toužícího po něčem lepším?

„Madame, pospěšte si, prosím,“ řekl tiše a s obavami, jasně se rýsujícími v zelených očích a každíčkém póru jeho kůže.

Pomalou kráčeli se stále ubývajícími silami dál a muž vzpomínal na dobu, kdy byl ještě mlád. Bylo to skoro jako včera – ach, ty slastné časy mladických starostí!

Slunné dny, které strávil v Paříži, se mu stále připomínaly v podobě nenadálých rozšklebených zjevení. Ale nestěžoval si – to bylo to jediné, co ho ještě poutalo s domovem, kromě 50 kg, které si mohl odnést v kufru a z nichž již polovinu ztratil.

„Promiňte?“ z myšlenek ho vytrhlo nečekané slabé zatahání za rukáv. Ta žena. Pohlédl jí do tváře a překvapeně vydechl. Usmívala se, celá její tvář zářila. Nevzpomínal si, kdy naposled – pokud vůbec – spatřil v něčím obličej výraz naprostého štěstí a bezstarostnosti.

„Ano, madame?“ Přesto se ovládl a konejšivě sevřel její dlaň ve své. Jako kdyby to nevnímala.

„Kam jdeme?“ zašeptala a jediným pronikavým pohledem očí, které se mu nyní zdály mnohem starší než předtím, přešla celý úsek cesty, který nebyl zakryt lehkým oparem, nicméně dostatečně neprostupným běžnému slabému lidskému zraku.

„Nevím,“ odpověděl tiše a ještě pevněji stiskl její ruku s útlým zápěstím a chvějícími se prsty.

„A kdo to ví?“

„To také nevím, bohužel,“ řekl a cítil, jak se v něm zdvíhá vlna beznaděje, vyvolaná jejími slovy. Co vlastně ví? Vždyť už ani pomalu neví, kým sám je, tedy pokud to vůbec někdy věděl.

Zadívala se na něj, absurdita a laskavost, to vše se smísilo v jejím pohledu. „Vy jste to nebyl,“ řekla. Nerozuměl jejím slovům. Vytrhla svou dlaň z jeho sevření, rozběhla se pomalu, hrozně pomalu, směrem na východ.

Zastavil se a hleděl s tou špetkou údivu, která v něm ještě zbyla, na její záda. „Ženská jedna pitomá, vraťte se!“ zařval ochraptěle.

Někde v dáli třeskl výstřel. Dal se znovu do kroku, ji brzy pustil z hlavy. Pro strach v ní již nezbylo žádné místo. Jak sladká může být nevědomost, proklínaná i vítaná zároveň!

Epilog

Ve vagónu panovalo ticho. Do zcela vydýchaného ovzduší by nedokázala proniknout jediná molekula vzduchu, byť by bojovala všemi svými silami. Dívka ležela, dlouhé vlasy protkané pavučinami a špínou rozhozené okolo sebe. Její hrud' se jen s námahou nadzvedala. Po chvíli otevřela lehce oči. Neslyšela nic, jen svůj vlastní přerývaný dech. Pak se ale kdosi v její blízkosti téměř nepostřehnutelně pohnul.

Otočila hlavou. Opodál ležela bezmocně žena. Chtěla s ní promluvit, ale sotva se nadechla, ženina hlava poklesla a její tělo se bezmocně svezlo kamsi dolů na hromadu jí podobných. Dívka se ušklíbla a znovu se zadívala do neútěšné prázdnoty. Cosi se jí zdálo, ale vybavovala si jen velice střídmě, o co šlo. S jistotou věděla jen to, že kamsi šla, do neurčitého cíle a nebyla sama. Tuto neutěšenou a zoufalou cestu s ní absolvovali i jiní, mimochodem také ta žena, která tu právě vydechla naposled před jejíma očima. Znovu zavřela oči, už jí na tom snad ani nezáleželo. Konce tohoto putování se už nedočká a co víc, opětovného láskyplného pohledu na slunce také ne.